

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان‌نامه‌ی کارشناسی‌ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

عنوان پایان‌نامه:

نقد جامعه‌شناسی آثار غزاله علیزاده

استاد راهنما:

دکتر سید کاظم موسوی

استاد مشاور:

دکتر جهانگیر صفری

پژوهشگر:

میثم شجاعی

اسفندماه ۱۳۹۲

دانشگاه شاهرود
دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه آقای میثم شجاعی جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی با عنوان:
نقد جامعه شناسی آثار غزاله علیزاده در تاریخ ۱۳۹۲/۱۲/۱۳ با حضور هیأت داوران زیر بررسی و با
نمره ۱۶ مورد تصویب نهایی قرار گرفت.

۱. استاد راهنمای پایان نامه:

امضاء

دکتر کاظم موسوی با مرتبه علمی دانشیار

۲. استاد مشاور پایان نامه:

امضاء

دکتر جهانگیر صفری با مرتبه علمی دانشیار

۳. اساتید داور پایان نامه:

امضاء

دکتر احمد امین با مرتبه علمی استادیار

امضاء

دکتر اسماعیل صادقی ده چشمه با مرتبه علمی استادیار

دکتر جهانگیر صفری

معاون پژوهشی و تحصیلات تکمیلی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

کلیه حقوق مادی مرتبط بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان‌نامه
متعلق به دانشگاه شهرکرد است.

شکر و قدردانی

سپاس خدایی را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت‌های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند. خداوندابه ما توفیق تلاش در شکست، صبر در نومیدی، رفتن بی همراه، جهاد بی سلاح، کار بی پاداش، فداکاری در سکوت، دین بی دنیا، مذهب بی عوام، عظمت بی نام، خدمت بی نان، ایمان بی ریا، خوبی بی نمود، گستاخی بی خامی، مناعت بی غرور، عشق بی هوس، تنهایی در انبوه جمعیت و دوست‌داشتن بی آنکه دوست بدانند، را عنایت فرما... و سلام و درود بر محمد و خاندان پاک او، طاهران معصوم، همانان که وجودمان وامدار وجودشان است... بدون شک جایگاه و منزلت معلم، اجل از آن است که در مقام قدردانی از زحمات بی شائبه‌ی او، با زبان قاصر و دست ناتوان، چیزی بنگاریم؛ اما از آنجایی که تجلیل از معلم، سپاس از انسانی است که هدف و غایت آفرینش را تأمین می‌کند و سلامت امانت‌هایی را که به دستش سپرده‌اند، تضمین؛ بر حسب وظیفه و از باب "من لم یشکر المنعم من المخلوقین لم یشکر الله عزّ و جلّ"؛

از پدر و مادر عزیزم... این دو معلم بزرگوارم... که همواره بر کوتاهی و درشتی من، قلم عفو کشیده و کریمانه از کنار غفلت‌هایم گذشته‌اند و از خواهران و برادران مهربانم که در تمام عرصه‌های زندگی یار و یابوری بی چشم‌داشت برای من بوده‌اند سپاس‌گزارم؛ و در پایان از دوستان عزیزم آقایان علی‌اکبر طاهری‌پور، علی مهدوی فر، عبدالله میرزاوند، محسن شجاعی، داود بهارلویی، ادريس قادری، بهرام بدری، صادق اختیاری، محمود آیینی، آرمان شیخ، سجاد خشنود، حامد حق‌شناس، احمد نعمتی، رضا زارعی، مجید چراغ‌چشم، محمد مریدالسادات، و دیگر عزیزان سپاس‌گزارم و آرزوی توفیق روزافزون را برای ایشان از خداوند منان مسئلت دارم. باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید.

چکیده

داستان و رمان بیش از هر اثر ادبی دیگر تحت تاثیر شرایط و اوضاع جامعه قرار دارد و بهتر از هر نوع دیگری می تواند ساختارهای اجتماعی را بازتاب دهد. از دریچه‌ی مطالعه داستان و رمان فارسی می توان ساختارهای اجتماعی ایران را تبیین کرد. امروزه نقد جامعه شناسی یکی از شیوه های جدید و کارآمد نقد متون ادبی است و در تحلیل انواع ادبی به ویژه رمان معاصر کاربرد دارد. تحلیل جامعه شناختی، به توصیف رابطه ی بین جامعه و اثر ادبی می پردازد، در این تحلیل، تحولات و واقعیت های اجتماعی در زندگی روزمره از یک سو و بازتاب آن در جهان تخیلی و هنری اثر ادبی در سوی دیگر قرار دارد. هدف این پایان نامه نقد و بررسی جامعه شناسی، ساختارهای اجتماعی جامعه ایران، طی دوره ی زمانی از رضاخان تا جمهوری اسلامی و جامعه روسیه در سالهای به قدرت رسیدن بلشویک ها در آثار غزاله علیزاده است. نتایج بدست آمده از این پژوهش را می توان این گونه خلاصه کرد: تحولات سیاسی، اقتصادی فرهنگی و اجتماعی جامعه در دوره های مختلف زمانی، باعث تغییر در ساختارهای اجتماعی و شیوه های زندگی کردن مردم می شود، علیزاده، با درک این تحولات اجتماعی و نتایج حاصل از این تغییرات در ساختارهای اجتماعی، این تحولات را در آثارش به صورت مستقیم و واقعی منعکس می کند، وی در انعکاس تغییرات اجتماعی در فضای داستانی دیدگاه ایدئولوژیکی ندارد و فقط توصیف کننده وضعیت جامعه است و راه حلی را برای حل مشکلات ارائه نمی کند.

کلید واژه: نقد جامعه شناسی، علیزاده، تحولات اجتماعی، رمان و داستان.

فهرست مطالب

۹	فصل اول
۹	۱-۱- مقدمه و معرفی طرح
۱۰	۲-۱- اهداف اصلی طرح
۱۱	۵-۱- مواد و روش اجرا
۱۲	فصل دوم
۱۲	کلیات
۱۲	۱-۲- آشنایی با جامعه شناسی ادبیات
۱۸	۴-۲- جامعه شناسی در ادبیات
۲۱	۵-۲- نقد جامعه شناختی رمان
۲۴	۶-۲- پیشینه جامعه شناسی ادبیات در ایران
۲۵	۷-۲- آشنایی با رمان
۳۰	آینده رمان
۳۰	غزاله علیزاده
۳۱	مجموعه آثار
۳۷	فصل سوم
۳۷	بررسی و تحلیل شاخصهای اجتماعی در آثار غزاله علیزاده
۳۷	۱- جامعه مرد سالار
۳۸	۱-۱- گردوشکنان
۳۸	۲-۱- دومنظره
۳۸	۳-۱- دادرسی
۳۸	۴-۱- شبهای تهران
۳۹	۵-۱- کشتی عروس
۳۹	۶-۱- خانه ادرسیها
۳۹	۲- فحشا
۴۰	۱-۲- دومنظره
۴۰	۲-۲- سوچ

- ۴۰ ۳-۲- خانه ادرسیها
- ۴۱ ۳- شغل
- ۴۱ ۳-۱- گردوشکنان
- ۴۲ ۳-۲- نقشها
- ۴۲ ۳-۳- دومنظره
- ۴۲ ۳-۴- دادرسی
- ۴۲ ۳-۵- بعد از تابستان
- ۴۳ ۳-۶- شبهای تهران
- ۴۳ ۳-۷- سوچ
- ۴۳ ۳-۸- جزیره
- ۴۳ ۳-۹- شجرهی طیبه
- ۴۴ ۳-۱۰- پاندارا
- ۴۴ ۳-۱۱- با انار و با ترنج
- ۴۴ ۳-۱۲- تالارها
- ۴۴ ۳-۱۴- کشتی عروس
- ۴۴ ۳-۱۵- خانهی ادرسیها
- ۴۵ ۳-۱۶- اول بهار
- ۴۵ ۴- حضور زنان در اجتماع
- ۴۶ ۴-۱- گردوشکنان
- ۴۶ ۴-۲- نقشها
- ۴۶ ۴-۳- دومنظره
- ۴۷ ۴-۴- دادرسی
- ۴۷ ۴-۵- بعداز تابستان
- ۴۷ ۴-۶- شب های تهران
- ۴۸ ۴-۷- سوچ
- ۴۸ ۴-۸- جزیره
- ۴۸ ۴-۹- شجرهی طیبه
- ۴۹ ۴-۱۰- پاندارا

- ۴۹ ۱۱-۴ با انار و ترنج
- ۴۹ ۱۲-۴ تالارها
- ۴۹ ۱۳-۴ کشتی عروس
- ۵۰ ۱۴-۴ اول بهار
- ۵۰ ۱۵-۴ خانگی ادرسیها
- ۵۱ ۵- حضور اتباع کشورهای دیگر و معتقدان به ادیان دیگر
- ۵۱ ۱-۵ دادرسی
- ۵۲ ۲-۵ شبهای تهران
- ۵۲ ۶- تحصیل در خارج
- ۵۳ ۱-۶ گردوشکنان
- ۵۳ ۲-۶ بعداز تابستان
- ۵۳ ۳-۶ شبهای تهران
- ۵۳ ۴-۶ سوچ
- ۵۴ ۵-۶ کشتی عروس
- ۵۴ ۶-۶ خانه ادرسیها
- ۵۴ ۷- تفکر سوسیالیستی
- ۵۵ ۱-۷ دادرسی
- ۵۵ ۲-۷ بعداز تابستان
- ۵۵ ۳-۷ شب های تهران
- ۵۶ ۴-۷ جزیره
- ۵۶ ۵-۷ خانه ادرسیها
- ۵۷ ۸- دین
- ۵۸ ۱-۸ گردوشکنان
- ۵۸ ۲-۸ دومنظره
- ۵۹ ۴-۸ بعداز تابستان
- ۵۹ ۴-۸ شبهای تهران
- ۶۰ ۶-۸ سوچ
- ۶۰ ۷-۸ شجرهی طیبه

- ۶۰ ۸-۸- با انار و با ترنج
- ۶۱ ۸-۹- تالارها
- ۶۱ ۸-۱۰- کشتی عروس
- ۶۱ ۸-۱۱- اول بهار
- ۶۱ ۸-۱۲- خانه ادرسیها
- ۶۲ ۹- جنبش اجتماعی
- ۶۲ ۹-۱- دومنظره
- ۶۳ ۹-۲- دادرسی
- ۶۳ ۹-۳- بعد از تابستان
- ۶۳ ۹-۴- تالارها
- ۶۳ ۹-۵- خانه ادرسیها
- ۶۴ ۱۰-۱- خانواده
- ۶۵ ۱۰-۱- گردوشکنان
- ۶۵ ۱۰-۲- نقشها
- ۶۵ ۱۰-۳- دومنظره
- ۶۵ ۱۰-۴- دادرسی
- ۶۶ ۱۰-۵- بعد از تابستان
- ۶۶ ۱۰-۶- شبهای تهران
- ۶۷ ۱۰-۷- سوچ
- ۶۷ ۱۰-۸- شجرهی طیبه
- ۶۷ ۱۰-۹- با انار و با ترنج
- ۶۷ ۱۰-۱۰- تالارها
- ۶۸ ۱۰-۱۱- کشتی عروس
- ۶۸ ۱۰-۱۲- خانه ادرسیها
- ۶۹ ۱۱- خرافات
- ۷۰ ۱۲-۱- گردوشکنان
- ۷۰ ۱۲-۲- دومنظره
- ۷۰ ۱۲-۳- بعد از تابستان

- ۷۰ ۴-۱۲- شب های تهران
- ۷۱ ۵-۱۲- سوچ
- ۷۱ ۶-۱۲- جزیره
- ۷۱ ۷-۱۲- با انار و با ترنج
- ۷۱ ۸-۱۲- کشتی عروس
- ۷۲ ۹-۱۲- اول بهار
- ۷۲ ۱۰-۱۲- خانه ادیسیا
- ۷۲ ۱۳- هنر
- ۷۳ ۱-۱۳- گردوشکنان
- ۷۳ ۲-۱۳- نقشها
- ۷۳ ۳-۱۳- دو منظره
- ۷۴ ۴-۱۳- بعد از تابستان
- ۷۴ ۵-۱۳- شبهای تهران
- ۷۴ ۶-۱۳- سوچ
- ۷۵ ۷-۱۳- جزیره
- ۷۵ ۸-۱۳- تالارها
- ۷۵ ۹-۱۳- کشتی عروس
- ۷۵ ۱۰-۱۳- خانه ادیسیا
- ۷۶ ۱۴- روزنامه
- ۷۶ ۱-۱۴- نقشها
- ۷۶ ۲-۱۴- دو منظره
- ۷۷ ۳-۱۴- دادرسی
- ۷۷ ۴-۱۴- بعد از تابستان
- ۷۷ ۵-۱۴- شبهای تهران
- ۷۷ ۶-۱۴- سوچ
- ۷۷ ۷-۱۴- جزیره
- ۷۸ ۸-۱۴- با انار و با ترنج
- ۷۸ ۹-۱۴- تالارها

۷۸ کشتی عروس	۱۰-۱۴
۷۸ اول بهار	۱۱-۱۴
۷۸ خانه ادیسیها	۱۲-۱۴
۷۹ مشروب	۱۵
۷۹ دو منظره	۱-۱۵
۷۹ بعد از تابستان	۲-۱۵
۷۹ شب های تهران	۳-۱۵
۸۰ خانه ادیسیها	۴-۱۵
۸۰ تفریح	۱۶
۸۱ گردوشکنان	۱-۱۶
۸۱ نقش ها	۲-۱۶
۸۲ دادرسی	۴-۱۶
۸۲ بعد از تابستان	۵-۱۶
۸۲ شب های تهران	۶-۱۶
۸۲ سوچ	۷-۱۶
۸۳ با انار و باترنج	۸-۱۶
۸۳ تالارها	۹-۱۶
۸۳ کشتی عروس	۱۰-۱۶
۸۳ خانه ادیسیها	۱۱-۱۶
۸۴ جنگ جهانی	۱۷
۸۴ دادرسی	۱-۱۷
۸۵ شب های تهران	۲-۱۷
۸۵ طلاق	۱۸
۸۶ گردو شکنان	۱-۱۸
۸۶ دادرسی	۲-۱۸
۸۶ بعد از تابستان	۳-۱۸
۸۶ شب های تهران	۴-۱۸
۸۶ تالارها	۵-۱۸

- ۱۸-۶- کشتی عروس ۸۶
- ۱۸-۷- خانه‌ی ادیسی ها ۸۷
- ۱۹- مواد مخدر ۸۷
- ۱۹-۱- دادرسی ۸۸
- ۱۹-۲- بعداز تابستان ۸۸
- ۱۹-۳- شب های تهران ۸۸
- ۱۹-۴- خانه ادیسیها ۸۸
- ۲۰- کتاب و مطالعه ۸۹
- ۲۰-۱- گردوشکنان ۸۹
- ۲۰-۲- نقش ها ۹۰
- ۲۰-۳- دو منظره ۹۰
- ۲۰-۴- دادرسی ۹۰
- ۲۰-۵- بعد از تابستان ۹۰
- ۲۰-۶- شب های تهران ۹۱
- ۲۰-۷- سوچ ۹۱
- ۲۰-۸- جزیره ۹۱
- ۲۰-۹- با انار و با ترنج ۹۲
- ۲۰-۱۰- تالارها ۹۲
- ۲۰-۱۱- اول بهار ۹۲
- ۲۰-۱۲- خانه ادیسی ها ۹۲
- ۲۱- نابسامانی اجتماعی ۹۳
- ۲۱-۱- گردوشکنان ۹۳
- ۲۱-۲- دادرسی ۹۳
- ۲۱-۳- بعداز تابستان ۹۴
- ۲۱-۴- شب های تهران ۹۴
- ۲۱-۵- سوچ ۹۵
- ۲۲- کودتای ۲۸ مرداد ۹۵
- ۲۲-۱- دو منظره ۹۶

۹۶	۲-۲۲- دادرسی
۹۶	۳-۲۲- شب های تهران
۹۷	۴-۲۲- تالارها
۹۷	فصل چهارم
۹۸	نتیجه گیری
۹۸	۴-۱- مشروب
۹۹	۴-۲- تفریح
۹۹	۴-۳- روزنامه
۹۹	۴-۴- جنگ جهانی
۹۹	۴-۵- نابسامانی اجتماعی
۱۰۰	۴-۶- تحصیل در خارج
۱۰۰	۴-۷- تفکر سوسیالیستی
۱۰۰	۴-۸- فحشا
۱۰۱	۴-۹- کودتا
۱۰۱	۴-۱۰- خانواده
۱۰۲	۴-۱۱- شغل
۱۰۲	۴-۱۲- حضور زنان
۱۰۲	۴-۱۳- هنر
۱۰۳	۴-۱۴- حضور اتباع کشورهای دیگر
۱۰۳	۴-۱۵- جنبش های اجتماعی
۱۰۳	۴-۱۶- دین
۱۰۴	۴-۱۷- مواد مخدر
۱۰۴	۴-۱۸- کتاب و مطالعه
۱۰۵	۴-۱۹- خرافات
۱۰۵	۴-۲۰- طلاق
۱۰۵	۴-۲۱- مرد سالاری
۱۰۶	نتیجه گیری کلی
۱۰۷	فهرست منابع

فصل اول

۱-۱- مقدمه و معرفی طرح

اگر با اندکی آسان‌گیری بر پاره ای از رمان واره های آغازین فارسی عنوان رمان اطلاق کنیم ، می توان برای رمان فارسی عمری صد ساله تصور کرد . این قالب ادبی که نویسندگان ایرانی در پی تحولات اجتماعی، سیاسی، فرهنگی دوره مشروطه و از طریق ترجمه رمان های تاریخی اروپایی با آن آشنا شدند تا کنون از نظر گاه های گوناگون بررسی شده است. اما رویکرد جامعه شناختی چندان مورد توجه محققان نبوده است . جامعه شناسی رمان معاصر فارسی با توجه به گسترش روز افزون علاقه به رمان نویسی و رمان خوانی در بین ایرانیان ، اهمیت ویژه ای دارد .

علاوه بر این، رمان معاصر

با توجه به جنبه های واقع گرایانه و اجتماعی آن و نیز از این حیث که با تاریخ معاصر پیوندی تنگاتنگ دارد، بهتر از شعر معاصر به پرسش های جامعه شناختی پاسخ می دهد. گسترش و گوناگونی رمان در سال های اخیر جامعه ایران به حدی بوده است که می توان از عصر رمان در ایران سخن گفت .

تحولات اجتماعی از جمله افزایش قابل توجه تحصیل کردگان در سطوح مختلف دانشگاهی و نیز ورود زنان به عرصه اجتماع به خصوص عرصه داستان نویسی ، باعث تنوع رمان نویسی و رمان خوانی شده است (عسگری حسنگلو، ۱۳۸۷، ص ۱۹).

امروزه نقد جامعه شناختی یکی از شیوه های جدید و کارآمد نقد متون ادبی است و در تحلیل انواع ادبی به ویژه رمان معاصر کاربرد دارد . از دریچه مطالعه داستان و رمان فارسی می توان ساختار جامعه ایران را تبیین کرد . داستان و رمان بیش از هر اثر ادبی دیگر تحت تاثیر شرایط و اوضاع جامعه قرار دارد و بهتر از هر نوع دیگری می تواند ساختار اجتماعی را بازتاب دهد .

از ویژگی های نقد جامعه شناسی رمان یکی این است که ابتدا مفاهیم و کلیات جامعه شناسی ادبیات و خصوصا جامعه شناسی رمان مورد بررسی و نقادی قرار می گیرد . زیرا مباحث جامعه شناسی ادبیات در

تحقیقات بنیادی و نظری مربوط به رشته زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه های کشور بسیار تنگ مایه است و پژوهش انتقادی در این حوزه از مقدمات و ضروریات ورود به بحث مهم جامعه شناسی رمان است . تحلیل جامعه شناسی در درجه اول به توصیف رابطه بین جامعه و اثر ادبی می پردازد . در این تحلیل واقعیت های اجتماعی و زندگی روزمره در یک سو و بازتاب آن در جهان تخیلی و هنری اثر ادبی در سوی دیگر قرار دارد. محقق در تحلیل جامعه شناختی باید از طرفی به توصیف اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، و فرهنگی جامعه بپردازد و از طرف دیگر به چگونگی انعکاس در اثر ادبی بپردازد. به همین دلیل، توجه به تحولات تاریخ معاصر ایران، در مطالعه ی رمان فارسی و نقد جامعه شناختی آن از اهمیت بسیاری برخوردار است.

ویژگی دیگر نقد جامعه شناختی این است که رمان نویس در مقابل مسائل و معضلات اجتماعی که به توصیف و تشریح آنها می پردازد. چه راه حل هایی پیشنهاد می دهد و در دادن این راه حل ها، آیا از جهان بینی عمیقی برخوردار است یا این که تنها به توصیف دردها و معضلات می پردازد و از اصلاح آنها ناتوان است. این مساله با اهداف رمان نویسی هم ارتباط پیدا می کند و می توان خاستگاه فکری ، عقیدتی و اجتماعی نویسنده را با توجه به تبیین تصویر جامعه در رمانش تشخیص داد. از دیگر ویژگی های نقد جامعه شناختی بررسی شیوه ی بیان مسائل اجتماعی در رمان معاصر است، یعنی اینکه نویسنده فقط به واقعیت اجتماعی موجود و بازسازی آن در اثرش اهتمام دارد یا بر ساخت و پرداخت فنی رمان خود نیز بر اساس اصول هنر رمان نویسی توجه دارد.

از دیگر ویژگی های نقد جامعه شناختی رمان، بررسی عوامل موثر بر ذهنیت نویسنده در پرداختن به مسائل اجتماعی و تآثر او از جریانات سیاسی، اجتماعی و ادبی کشورهای دیگر و نیز تأثیر احتمالی رمان معاصر بر تحولات اجتماعی و شکل گیری جریان های فرهنگی است.

تلاش برای کشف ساختار درونی آثار غزاله علیزاده و تطبیق آن با ساختارهای اجتماع و نیز بررسی میزان و نحوه تعامل این آثار با جامعه و چگونگی تأثیر گذاری این دو بر یکدیگر موضوع پژوهش حاضر است. از جمله آثار وی خانه ادیسی ها، شب های تهران، دو منظره، بعد از تابستان، سفر ناگذشتنی، چهار راه، رویای خانه و کابوس زوال، تالارها، آقای سلیم، دادرسی و جزیره است.

۱-۲- اهداف اصلی طرح

- ۱- نقد و تحلیل رمان های غزاله علیزاده از دیدگاه جامعه شناختی
- ۲- معرفی جهان بینی رمان نویس معاصر ایرانی در ارائه راه حل ها برای حل معضلات اجتماعی .
- ۳- معرفی میزان تأثیر و تآثر رمان نویس بر جامعه و از جامعه .
- ۴- معرفی اینکه رمان نویس واقعیت اجتماعی را عینا در اشارش منعکس کرده یا اینکه وقایع را از دریچه ذهن نویسنده عبور داده است.

۱-۳- ارائه فرضیات

- ۱- آثار غزاله علیزاده ارتباط تنگاتنگی با حوادث و تحولات زمان او دارند.
- ۲- وقایع سیاسی و اجتماعی و زندگی روزمره در آفرینش آثار داستانی او موثر بوده است.
- ۳- باورها و اندیشه‌ها و افکار شخصی غزاله علیزاده در آثارش به مقدار زیادی ظهور یافته‌اند.
- ۴- عمده شخصیت‌های آثار غزاله علیزاده شخصیت‌های واقعی‌اند نه تخیلی.

۱-۴- پیشینه تحقیق و بررسی منابع

در میان کتب مربوط به داستان نویسی معاصر ایران مطالبی درباره مسائل جامعه‌شناسی رمان فارسی آمده است که اهم این کتب عبارتند از:

۱- باز آفرینی واقعیت: محمد علی سپانلو: وی در این کتاب سعی می‌کند بین آنچه در جامعه می‌-

گذرد و آنچه در جهان داستان معاصر فارسی توصیف می‌شود رابطه‌ای برقرار کند برداشت نویسنده از داستان این است که ادبیات باید متعهدانه، آینه تمام‌عصر خویش باشد. بنابراین داستان‌هایی از نویسندگان معاصر در کتابش می‌آورد که بتواند بعداً این داستان‌ها را به واقعیت و تحولی ارجاع دهد.

۲- صد سال داستان نویسی: حسن میر عابدینی: این کتاب چهار جلدی در حقیقت تحلیل داستان

نویسی فارسی از دیدگاه تلفیقی است. این اثر میرعابدینی نه دقیقاً مطالعه جامعه‌شناختی فارسی است و نه مطالعه زیبا‌شناختی ادبی آن، بلکه تلفیقی است از این دو دیدگاه.

۱-۵- مواد و روش اجرا

روش پژوهش در این رساله کتابخانه‌ای اسنادی، مطالعه آثار غزاله علیزاده و تحلیل محتوا و نقد این آثار از دیدگاه جامعه‌شناختی است. برای همین پس از مطالعه منابع و کتب مربوط به جامعه‌شناختی ادبیات، ادبیات داستانی و تاریخ تحولات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی به یادداشت برداری از آنها سپس با طبقه‌بندی و تحلیل این یادداشت‌ها چارچوب نظام‌مندی از نقد جامعه‌شناختی آثار غزاله علیزاده ارائه می‌شود.

فصل دوم

کلیات

۲-۱- آشنایی با جامعه‌شناسی ادبیات

برای بررسی رابطه‌ی جامعه با ادبیات ابتدا باید به ماده‌ی اصلی ادبیات که زبان است توجه کرد. زبان عامل ارتباط بین انسانهاست و در جامعه‌ی انسانی ساخته می‌شود. ادبیات معانی مختلفی را همراه خود دارد اما معنای رایج آن همان است که درباره‌ی شاهکارهای ادبی و نشر جدید و قدیم بکار برده می‌شود. می‌توان ادبیات را به اعتبار زبان که امری اجتماعی است پدیده‌ی اجتماعی دانست. "علاوه بر زبان شگردهای ادبی سنتی مثل مجموعه‌ی نمادها روزن‌ها که در ذات خود اجتماعی هستند قراردادهای و روال‌هایی هستند که فقط در جوامع بشری زاده می‌شوند". (وارن و ولک، ۱۳۷۳، ص ۹۹).

ادبیات یک پدیده‌ی اجتماعی است زیرا از قراردادهای اجتماعی تبعیت می‌کند و با فرمان مردم ساخته می‌شود و می‌کوشد که با مخاطبان و گروه‌های اجتماعی ارتباط برقرار کند. موضوع ادبیات برخورد انسان با هستی است که به صورت جزئی نشان داده می‌شود.

وجود ارتباط بین ادبیات و جامعه و بررسی این رابطه چیزی جدیدی نیست بلکه پدیده‌ی ای با پیشینه بسیار می‌باشد. وقتی افلاطون در مدینه‌ی فاضله‌ی ای که در کتاب جمهوری خود می‌سازد شاعران را به جامعه راه نمی‌هد مشخص است که در دوره‌ی باستان نیز رابطه‌ی جامعه با ادبیات و شاعر مورد توجه بوده است. "پس از افلاطون، ارسطو نیز به بحث محاکات پرداخت و رابطه‌ی تصویر هنری را با واقعیت اجتماعی آشکار کرد". (عسگری حسنگلو، ۱۳۸۷، ص ۵۶).

ادبیات به مسائل و موضوعات انسانی به صورت جزئی می‌پردازد و انسان موجودی اجتماعی است. جامعه و ادبیات دو موضوع غیر قابل تفکیک از یکدیگر هستند ادبیات یک پدیده‌ی اجتماعی است که همراه با تحولات

اجتماعی تغییر می کند. نویسنده و شاعر خالق آثار ادبی یکی از اعضای جامعه انسانی می باشند که از طبقه‌ی اجتماعی مشخص هستند. امروزه ادبیات شکل یک نهاد اجتماعی را پیدا کرده است و جامعه شناسان همان گونه که آموزش و پرورش و دین و سیاست و اقتصاد و ... را مورد بررسی قرار می دهند ادبیات نیز به یکی از موضوعات مورد علاقه‌ی آنها برای بررسی از نظر جامعه شناسی تبدیل شده است.

فعالیت ادبی خلق اثر را نباید از فعالیت اجتماعی جدا دانست. نویسنده یا شاعر تحت تاثیر محیطی که در آن زندگی می کند دست به آفرینش ادبی می زند، مطمئناً خالق آثار ادبی در خلاء زندگی نمی کند و جامعه در پدیدآوردن اثر دخالت مستقیم دارد و علاوه بر زبان که ماده‌ی اصلی ادبیات است بر تفکر و احساسات نویسنده و شاعر اثر می گذارد. آثار ادبی مثل آینه انعکاس دهنده‌ی محیطی هستند که آثار ادبی در آنجا متولد شده است. نویسنده به طور خودآگاه یا ناخودآگاه جامعه‌ی خود را در اثر خود به تصویر می کشد. بسیاری از نویسندگان در توصیف خود از جامعه و بیان پیچیدگی های زندگی اجتماعی از جامعه شناسان و متفکران ریز بین تر بوده اند، زیرا آنچه را که جامعه شناس می خواهد با مطالعه‌ی پدیده های اجتماعی دریابد نویسنده یا شاعر آن را کشف کرده و با آن زندگی کرده است و به گونه‌ای هنری آن را در اثر خود منعکس می کند.

باید به این نکته توجه کرد که متاثر شدن ادبیات از جامعه به این معنا نیست که ادبیات مثل دروبین عکاسی بازتاب مستقیم جامعه باشد و بدون کم و کاست حوادث ریز و درشت اجتماعی را ثبت کند بلکه به این معناست که نویسنده در عصری خاص در جامعه زندگی می کند و این واضح و آشکار است که از جامعه عصر خود متاثر شود و این تاثیر را به طور خودآگاه و ناخودآگاه در اثر خود منعکس کند؛ خالق اثر ادبی زندگی در جامعه واقعیت بیرونی جامعه‌ی خود درک می کند و این واقعیتها را در درون خود به صورت هنرمندانه ته نشین و درونی می کند بعد عرصه‌ی ادبیات واقعیت داستانی یا شعری ساخته می شود.

"امروزه مطالعه و بررسی آثار ادبی به عنوان سندی اجتماعی که در آن نکاتی از واقعیت اجتماعی روزگار وجود دارد مورد بررسی قرار می گیرد هنرمند نه تنها برای دوره‌ی خویش که برای دوره‌ی ما نیز روند جامعه پذیری یا به عبارت دقیق تر فضای اجتماعی، شخصی، خصوصی و فردی را به حوزه‌ی آگاهی می کشاند بدین گونه پیوسته آگاهی دروغین ما را اصلاح می کند". (لوونتال، ۱۳۷۵، ص ۱۴۲).

همان طور که در بالا گفته شد پیشینه بررسی رابطه‌ی جامعه با ادبیات به زمان های دور می رسد ولی در قرن ۱۹ اولین پایه های علم مستقل جامعه شناسی ادبیات در اروپا گذاشته شد. "در قرن ۱۹ کسانی چون مادام دوآستال و ایپولیت تن و فیلسوفانی مانند هگل و مارکس اصولی را مطرح کردند که تمام تحولات بعدی آگاهانه یا ناآگاهانه تابع آنهاست". (ایوتادیه، ۱۳۷۷، ص ۲۸).

مادام دوآستال در بحثهای مربوط به جامعه شناسی ادبیات پیشرو محسوب می شود. او در سال ۱۸۰۰ کتابی تحت عنوان ادبیات از منظر پیوندهایش با نهادهای اجتماعی منتشر کرد این کتاب نخستین اثری بود که می کوشید مفاهیم ادبیات و جامعه را در فرانسه به هم پیوند دهد. "در این اثر است که مادام دوآستال می کوشد تا تاثیر دین و آداب و قوانین را بر ادبیات و تاثیر ادبیات را بر دین و قوانین و آداب نشان دهد. [همچنین] ایپولیت تن را بنیان گذار علم جامعه شناسی ادبیات می دانند". (ولک، ۱۳۷۷، ص ۴۷).

در قرن بیستم متفکران بزرگی چون گئورگ لوکاک و لوسین گلدمن در رابطه با جامعه شناسی ادبیات و جامعه شناسی رمان گامهای بسیار بزرگی برداشتند و جامعه شناسی ادبیات را به یک علم مستقل دانشگاهی تبدیل

کردند. تن معتقد است که پدیده های اجتماعی تحت تاثیر سه عامل نژاد و محیط و زمان شکل گرفته، تحول می یابند به تکامل یا به زوال خود می رسند. /یپولیت تن، ادبیات را پدیده ای اجتماعی می دانست که ارتباط مستقیمی با جامعه دارد. تن بر این باور بود که آثار ادبی که توسط نویسندگان و شاعران خلق می شوند چیزی جز بازتاب خلیات و آداب و رسوم اجتماعی عصر نویسنده نیست، تفاوت بین ملل از نظر جغرافیایی، زبان و آداب و رسوم باعث توجه تن به مفهوم نژاد و از آنجا به نحوه ی پیدایش آثار ادبی با توجه به این ویژگی شده است تن در بررسی ملل اروپایی خصوصیات رومی و اخلاقی اجتماعی آنان را بر می شمارد و برای هر ملتی روحیه ی قومی ویژه ای مشخص می کند و به بررسی تجلی روحیات قومی در آثار ادبی می پردازد. عامل محیط در برگیرنده عناصر اقلیمی و اوضاع سیاسی و اجتماعی حاکم بر ملت یک عصر است این ویژگیهای خاص در نظر تن باعث می شود که ملل مختلف صاحب خصوصیات متفاوتی نسبت به یکدیگر باشند وی در تحلیل آثار ادبی در جستجوی چنین ویژگیهایی بود. عامل زمان در اندیشه ی تن نیز به این معناست که مردم یک جامعه در هر عصری ذوق و علاقه ی خاصی پیدا می کند که با مردم عصرهای دیگر متفاوت است و خالق اثر ادبی از این ذوق و گرایش متاثر می شود. با این همه /یپولیت تن از جامعه شناسی علمی آثار ادبی ناتوان است زیرا وی به این باور رسیده است که نژاد و محیط و زمان بر اثر ادبی تاثیر می گذارند ولی هیچگاه مشخص نمی کند که میزان دخالت هر یک از این سه عامل در اثر ادبی چقدر است. همچنین وی خود نویسنده و نبوغ و خلاقیت نویسنده را در خلق اثر ادبی به هیچ می انگارد و پیدایش اثر ادبی را تنها در سه عامل خلاصه می کند که خود نشان نقص این نظر دارد. "از برکت نظریات /یپولیت تن جامعه شناسی ادبیات گام هایی بلند بسوی آینده برداشت و در قرن بیستم با گسترش مکاتب فلسفی نظریات جامع تری درباره ی رابطه ی جامعه و ادبیات عرضه شد همچنان که تعاریف و تقسیم بندی های چون، قرون وسطی، دوران جدید حیات ادبی و ... نمونه هایی از انواع طبقه بندی های سودمندی است که ناشی از مفهوم عصر یا دوران در نظریه تن می باشد". (کی گوردن، ۱۳۷۰، ص ۳۸).

کارل مارکس فیلسوف و اقتصاددان و متفکر آلمانی جامعه ی صنعتی قرن بیستم با نظریاتش بر بخشهای بزرگی از جهان بخصوص فلسفه، سیاست، فرهنگ، اقتصاد ادبیات و جامعه شناسی ادبیات مسلط شد وی معتقد بود که اقتصاد زیر ساختی است که سیاست، حکومت، قانون هنر و ادبیات و شیوه ی زندگی را به وجود آورد. مارکس پذیرفته بود که شکل های گوناگون تولید، جوامع انسانی گوناگون را ایجاد می کند.

مارکس بر این باور بود که ادبیات از اجتماع تاثیر می پذیرد و در عین حال بر آن تاثیر می گذارد. مارکس که سعی در انتقال جامعه صنعتی سرمایه داری به جامعه ی صنعتی سوسیالیسم و بدون طبقه داشت می کوشید کارگران صنعتی یا طبقه ی پرولتاریا را از قید استثمار سرمایه داران رهایی بخشد وی به ادبیات به عنوان سلاح مبارزه نگاه می کرد و معتقد بود که طبقه ی کارگر باید از ادبیات به عنوان سلاحی برای احقاق حقوق از دست رفته ی خود در برابر سرمایه داران بهره برداری کند.

ادبیات از دید مارکسیست ها باید گزارش گر صریح واقعیت اجتماعی باشد. نگاه مارکسیستی به ادبیات ایرادهای بسیاری دارد یکی اینکه استفاده ی ابزاری و جبرگرایانه از ادبیات بخش زیبایی شناختی اثر ادبی و هنری را به هیچ می انگارد و رسالت هنر و ادبیات را تنها، آگاهی بخشی و اطلاع دهی می داند. محصول نگاه مارکسیستی به ادبیات، ادبیات سوسیالیستی و ادبیات کارگری است. ادبیات مارکسیستی ادبیات دستوری است که واقعیات جامعه را نادیده می گیرد و می کوشد تا ایده هایی خاص را وارد دنیای هنر کند. "در واقع